

Sexuella liv, homosexuella jag

En delstudie av normalisering i Sverige

Alan Segal

Idenna artikel presenteras ett delresultat av en större studie av erfarenheter från skolans värld och dess inverkan på förståelsen av och uttrycket för identitet. De intervjuer som citeras här hölls med individer som hade en homosexuell självförståelse, men som lät beteckningen omfatta en mängd sexuella böjelser och intima förhållanden. Min likartade undersökning i Kanada, tidigare under nittioalet, förbättrades och utvidgades av mina undersökningar under vintern 1998 i Sverige och Nederländerna.

Den tidigare undersökningen bestod av intervjuer med tretton unga bögar och lesbiska, av vilka tio var manliga. Den europeiska undersökningen lade till två dussin deltagare, men med en större balans och en något mer omfattande blandning av identiteter. Tio av de 24 individerna var kvinnor, två var heterosexuella, och en var kvinna-till-man transsexuell, som förberedde sitt könsbyte. Fastän respondenterna i båda faserna av undersökningen levde i de tre nämnda länderna, var deras nationaliteter amerikaner, kanadensare, tyskar, svenskar och holländare. En europé hade fötts i Indien, men hade adopterats som baby av ett holländskt par. I Kanada inkluderade gruppen en indian, en kines medan en tredje var östindier. Alla trettiosju individerna var mellan 15 och 23 år gamla när de intervjuades.

Ursprunget till denna undersökning väcktes av mina erfarenheter av arbete med telefonsvar hos en gaygrupp i Norra Alberta i Kanada. Vi började få samtal från män, som alltid hade betraktat sig själva som heterosexuella, men som hade återkommande homosexuella fantasier. Vad som hade verkat vara en bekväm knutpunkt för psykologiskt välbefinnande och normal heterosexualitet, upplöstes under trycket av homosexuella tankar. Dessa män ifrågasatte själva grunden för sin självuppfattning. De drog slutsatsen att om de kände sig själva så dåligt att de inte kunde känna igen sina bögtendenser, hur skulle de då kunna säga att de förstod något som helst av sig själva eller hur de tolkade livet? De antog att självkänedom betyder harmoni och sammanhang i tanke och förståelse. Det som drev mig till undersökningen, som genomfördes i Kanada och Europa, var mitt intresse för skärningspunkten mellan personlig epistemologi och identitet, sexualitet och inflytande från sociala institutioner.

Mitt arbete undersöker den varseblivna effekten av en specifik social institution – skolan – som vi tror påverkar icke-heterosexuella ungdomars värderingar, attityder och uppförande. Jag undersöker om de förknippar skolan med sin förståelse av och sitt uttryck för sexuell identitet. Men jag frågar om mer än deras erfarenheter. Respondenterna avslöjar i sina resonemang om dessa ting kunskapsteoretiska och begreppsliga strömningar, vilket utgör undersökningens huvudsyfte.

I alla intervjuerna har jag först undersökt underordnade begrepp, som jag anser vara betydelsefulla. Jag bad deltagarna förklara påverkan och om de spårade skolans påverkan på elevernas liv. Jag bad sedan om en allmän förklaring av identitet och självkänedom och frågade om detta bara var olika beteckningar för samma sak eller om de var skilda från varann. (Jag berör olika temata, men denna artikel koncentreras mest på den del av undersökningen som utforskar identitetsuppfattningar.) Därefter rörde sig diskussionerna mer om specifika analyser av sexuell identitet och skolerfarenheter. Dessa hänförde sig till skolämnen, andra studenter, skolans sociala sammansättning och omgivningar och skolpersonalens uppträdande och attityd. I Kanada och Europa omfattade intervjuerna ett brett område av observationer och gav insikter i respektive samhälle deltagarna levde i och den betydelse de tillskrev sin egen identitetsutveckling och hur central deras sexualitet var för denna.

Vad som här redovisas utgör en delundersökning av det svenska intervju-materialet. Alla omnämnda personer är bögar eller lesbiska. Intervjupersonerna var lättare att lokalisera i Sverige än som först var fallet i Nederländerna. Jag drog nytta av internetkontakt med Riksförbundet för sexuellt likaberättigande (RFSL), innan jag kom till Sverige. Jag uppträckte att mitt namn och syftet med mitt besök hade införts i det senaste numret av organisationens publikation, som distribueras till alla underavdelningar i landet; att det hade omnämnts i RFSL:s radioprogram och att en affisch hade satts upp på en anslagstavla i RFSL Göteborgs lokaler. Detta gjorde det möjligt för mig att möta de tre första personerna som ville bli intervjuade. Därefter kunde jag, genom vänners vännar och genom kontakt med ett par mycket hjälpsamma människor vid Göteborgs universitet, träffa andra. Intervjuerna ägde rum i Göteborg och Stockholm.

Antalet personer som här refereras representerar fyra av de två dussin intervjuerna i Europa. Jag nämner namn endast på dem som lämnat sin tillåtelse till detta. Vissa individer var villiga att delta, men inte i en helt utförd intervju. Därför blev intervjuerna olika långa och genomfördes ibland i mindre lämpliga miljöer. Detta förklarar variationer i svarens omfattning.

Det finns noterbara divergenser mellan den första fasen av detta arbete och den senaste. De jag talade med i Kanada ansåg i överväldigande grad att skolan

påverkade dem, men var mer divergerande huruvida de ansåg att detta var skolans avsikt. Vissa fann sig i skolgångens funktionella aspekter, där endast fakta inom olika ämnesområden förmodas förmedlas till eleverna, dvs. den nödvändiga undervisningen för att underlätta anpassningen till samhället och för att få bra arbeten. Andra tolkade skolans avsikter genom lärares och rådgivares handlingar. Skolgångens institutionella ram – policy, regler, könsnormalisering, påtvingad konformitet – var inte synlig för de flesta. I Kanada nämnde två personer genus utan att öppet referera till maskulinitet. Alla utom en trakasserades i skolan och alla kände att skolschemat gjorde dem osynliga. De flesta accepterade emellertid stillatigande ideologin att utbildningssystemet är utformat för att sprida kunskap till eleverna. De blev följaktligen förbryllade och arga, när systemet misslyckades med att inkludera och skydda dem. De insåg inte att de provokationer som riktades mot dem av elever och lärare var institutionellt sanktionerade.

I en sådan miljö betalar man ett högt pris för att vara homosexuell. Normalt är ens identitet en kraftfull benämningshandling, ett införande av jaget i världen. När identiteten politiseras genom fördömande blir identiteten själv farlig, en slags fälla. Deltagarna i Kanada fann självkännedom mer tröstande och lugnande än identiteten. En individ förnekade med eftertryck någon identitet av något slag. Referenser till självkännedom angav att identitet var ett betydelsefullt begrepp för dem, men de fruktade att om de gav den beteckningen homosexuell skulle de för alltid stelnas i ett mönster.

Enligt mina tidiga tolkningar av de flesta intervjuerna begrep de europeiska informanterna lättare skolans institutionella karakteristika. Varken i Sverige eller i Nederländerna sågs skolan som diskriminerande platser. Mina intervjuer i Nederländerna antyder emellertid ett samhälle, vars ryktbara tolerans mer innebär en blandning av tolerans, klok blindhet och likgiltighet än det innebär acceptans. Nästan ingen av respondenterna angav trakasserier i skolan. Det fanns emellertid inte heller öppna referenser till "riktiga" lesbiska och bög-erfarenheter. Frånvaron av motigheter kan inte beskrivas som bekräftelse. Av andra orsaker än som nämndes i Kanada, kände folk sig utestängda.

Sverige tycks för många kanadensare ses som ett centrum för sexuell frihet och upplysning. Kanadensare antar att där finns en ledighet och nonchalans rörande sex, som utsträcker sig inte bara till sexuella handlingar, utan också till genusuppfattningar och uttryck för sexuell identitet. Som de flesta områden som undersöks mer noggrant framstår inte Sverige i denna undersökning så idylliskt; det skiljer sig från kanadensarnas romantiserade bild och svenskarna skiljer sig åt i sin syn på det svenska samhället.

Personliga spekulationer sammanflätas med kulturpolitik. När vi försöker förstå och skapa våra jag gör vi det ungefär på det sätt som William Randall

(1995) kallar jag-skapelse. Han skriver om en jag-skapelseväv, som utgörs av den materiella världen (de aspekter av vår existens vi inte har någon kontroll över, så som tiden vi föds in i eller rådande genusuppfattningar och genuspraktiker vid vår födelse), beteendevärlden (representerat av personliga handlingar och beslut), och tolkningsvärlden (i vilken vi utarbetar våra livshistorier till identitetsformer). Elspeth Probyn hänvisar till "a gendered self (that) is constantly reproduced within the changing mutations of difference [ett genus-jag som ständigt återskapas inom avvikelens skiftande förändringar.]" (1993,1). Detta komplicerar jag-skapelsen, samtidigt som det förklarar komplikationen.

Avvikelse är den springande punkten i vad människorna i denna undersökning brottas med; det är en källa till psykologisk stress och känslomässig upprymdhet och en smältdegel för identitet och social inskription. Förändring är det som omformar våra uppfinningar av jaget. Det underminerar vår känsla av säkerhet och får oss att pröva vårt jag på andra sätt. När jag emellertid försökte nå fram till deras förståelse av identitet genom att tala om jaget och identiteten som utbytbara, uppfattades dessa termer olika genom hela den studerade populationen. För vissa var jaget en avskild existentiell zon, som ingenting kunde röra vid. Andra ansåg att jaget och identiteten var identiska och de kunde inte föreställa sig själva som sammanhängande varelser om dessa skulle splittras. Återstoden av de intervjuade ansåg att deras identiteter och deras jag var konstant alienerade från varandra och kunde inte se fram mot någon lösning.

Européerna i denna undersökning försökte uttrycka sig själva på ett sätt som gjorde rättvisa åt hur de kände, till vad och vilka de ansåg sig vara, och till vad som väckte nyfikenhet hos dem med de jag de skulle kunna vara. De försökte vrida sig runt osäkerheten, det delvis skymtade, sammanhanget och det osammanhängande, i deras identiteter. Det finns återkommande teman i diskussionerna kring identitet, skolans påverkan och sexualitet. Utan att försöka knyta dem snyggt samman uppskattar jag värdet av Luther Martins beskrivning av de två traditionerna av jaget i den västerländska civilisationen. En lyder:

an epistemological technology of self. This tradition emphasises the activity of self-disclosure always in terms of an other ... The second ... might be termed an ontological technology of self. This tradition emphasises the discernment or deciphering of what the self already is [en epistemologisk jagteknologi. Denna tradition betonar avslöjandet av jaget, alltid i förhållande till en annan ... Den andra ... kan betecknas som en ontologisk jagteknologi. Denna tradition betonar urskillningsförmågan eller dechiffrieringen av vad jaget redan är.] (Probyn, 122)

Min tolkning är att det besvärliga för deltagarna i denna studie, då de försöker förstå och kommunicera identitet, är denna dubbla egg av epistemologi och ontologi. Det epistemologiska och det ontologiska är inte klara områden för

oss. Många människor finner det därför svårt att summera identitetens redan uppnådda mening, liksom det undflyende i betydelser som ännu bara antytts. En annan synpunkt är att avslöjandet av jagets homosexuella identitet erbjuder en rörelse mot synlighet i världen, men också sannolikheten att bli begränsad av andras förväntningar, som baseras på deras kön, etniska, rasmässiga, kulturella och sociala normer.

Vår känsla av vad och vem den 'andre' är, den utomstående, byggs på dessa normer. Och när den 'andre' är jag själv, bär avslöjandet av ens identitet på en risk många människor är ovilliga att ta på sig. Bland alla deltagare i denna undersökning, var det bara en liten del som inte kritiserade sina samhällens begränsningar. I sin önskan att undvika att stoppas i ett fack och permanent klassificeras av skiljaktiga uppfattningar av identitet, uttryckte de först mer frustration än klarhet.

Att försöka förklara självkänedom och dess implikationer ledde också till frustrationer. Förklaringar av denna och skolans inverkan i skapandet av självkänedom visade sig vara lika besvärligt att uttrycka för deltagarna i denna studie, som att förklara identiteten. Skillnaden mellan individens kunskap och skolkunskaper, vilket inte refererades i varje intervju, var uppenbar i data-samlingen. Somliga informanter förväntade sig inte att skolan skulle göra mer än den redan gjorde för att exponera studenterna för sexualitet medan andra kände att skolan inte skulle blanda sig i någonting annat utom skolämnena, för att utvidga intellektet och förbereda folk för ett livstidsarbete. Uppfattningen om skolan som högst relevant för elevernas sexuella växt var emellertid uppenbar. Frågan blev vad skolan skulle vara tvungen att ge elever, som identifierade sig med annat än heterosexualitet. Medan de funderade över detta, spände svaren över ett brett område av politiskt och socialt medvetande. I Kanada nämndes sällan genus, trots att idéer och uppfattningar om påverkan, kunskap och identitet inte går att skilja från genusantaganden. De intervjuade i Nederländerna hänvisade oftare till detta, men det var ingen vardaglig företeelse. Det enda land där manlighet hänvisades till på ett signifikant sätt var i Sverige.

Första gången jag stötte på detta var i ett samtal med en lesbisk 21-åring. Hon berättade för mig att hon var missbelåten med de bögar hon kände på grund av deras förutfattade meningar om manligt och kvinnligt. Hon drog sig till minnes ett samtal med en bög, som antydde att han var man eftersom han var maskulin, trots att han var gay, medan hon, som lesbisk, underförstått inte var kvinna.

Denna referens till Sverige betyder inte att sådana genusvärderingar är unika för detta land. Genus, som ideologi för den dominerande manligheten, är uppenbar även på andra ställen, minst sagt. Kanske ligger en tolkning av hennes kommentar i det svenska samhällets politik och graden av historiskt undertryck-

ande av samkönad vänskap och erotik. Flera bögar och lesbiska beskrev för mig normaliseringspolitiken rörande samkönad sexualitet i deras samhälle. Sverige, sade de, förtryckte aldrig homosexuella, även då lagarna förbjöd homosexuella uttryck. De menade också att den nationella och mest framstående gay-organisationen, RFSL, knappast är en radikal gruppering som utmanar genusuppfattningar. Vad som verkar ha hänt i Sverige har skett också på andra ställen. Bögar och lesbiska försäkrar resten av samhället att de är precis som de. Detta verkar till bögnas fördel, mer än till de svenska kvinnornas.

Robert Connell skriver att "masculinity is shaped in relation to an overall relation of power (the subordination of women to men), and in relation to a general symbolism of difference (the opposition of femininity and masculinity). [manlighet skapas i förhållande till en övergripande maktrelation (kvinnornas underordning under männen) och i förhållande till en allmän skillnadens symbolik (motsättningen mellan kvinnligt och manligt)]" (1995, 223) Vid sidan av Connells skillnadens symbolik för jag fram Brian Prongers uppfattning om genusmyt och paradox. (Pronger, 1990) Myten, säger han

involves three related axes: physical sex (male/female), sociocultural status (man/woman), and signs of gender (masculine/feminine)... One's relation to gender is a matter of one's relation to power. (54-55) [innefattar tre nära relaterade axlar: fysiskt kön (man/kvinna), sociokulturell status (man/kvinna) och genusbeteckningar (manligt/kvinnligt)... Den relation man har till genus är en funktion av ens relation till makten.]

Sådana förhållanden är uppenbara i de svenska intervjuerna, speciellt förhållandet till makten. Det blir möjligt att gå utöver att vara bög om man är en maskulin man. Kvinnlighet fungerar inte likadant för lesbiska, vilket understryker den patriarkala maktens livskraft. Emellertid antyder Pronger att olika individer kan utmana dess uttryck, i sina egna liv. De gör detta genom den diskursiva spänningen hos antidoxa, paradox och ortodoxi.

Paradoxen ifrågasätter de genusmyter vi växer upp med och som vi utagerar i handling i våra dagliga liv (1992). Paradoxen kan leda till motsättningar i våra liv och till en utmaning av ortodoxa trosföreställningar och praktiker. Pronger kommenterar: "paradoxy and antidoxa are degrees of rejection of one's *place* in gender and not a rejection of gender itself (74) [paradox och antidoxa är grader av förkastelse av ens *genusplats* och inte ett förkastande av genus självt]." När svenska bögar tror att deras lesbiska landsmaninnor inte är kvinnor, men att bögar är maskulina män, så är de kanske exempel på det som Pronger talar om.

Även i det 'liberala' Sverige hörs nedsättande beteckningar för homosexuella. "Bög" angavs som det vanligast förekommande. Och även om deltagarna säger att orden är vanliga, att folk inte menar något speciellt mot homosexuella, är

det ett fenomen jag mött i Kanada och Europa. Denna antihomosexuella terminologi är precis i sitt nedsättande och förlöjligande av homosexuella liksom av andra alternativa sexualiteter.

Svenskt utbildningsväsen skiljer sig inte påfallande från andra västerländska samhällens. Olika studier bekräftar regeringens (åtminstone retoriska) intresse av att utveckla ett demokratiskt samhälle bestående av mogna, aktiva samhällsmedborgare, via en formell utbildning. Emellertid antyder några nyligen gjorda analyser att svenska elever i allmänhet inte uppfattar skolan som förknippat med deras liv på ett positivt eller inflytelserikt sätt och att skolan inte är demokratisk (Andersson 1995). Vidare anger några att skolan inte på ett pedagogiskt vis använder sig av elevernas livserfarenheter (Lindblad, Prieto 1995) (Rosen 1995). Hur begreppsliggör då svenskarna, under sådana förhållanden, sina erfarenheter av skolan? Drar de någon epistemologisk eller ontologisk förståelse ur dem? Anknyter de sin personliga utveckling och sina personliga karaktärsdrag till djupa insikter som erhållits under skolgången? Om jaget på samma gång blir känt, okänt och organiserat genom diskursen, har då skolans diskurs gett denna förståelse av identitet hos deltagarna i denna undersökning?

Normalisering av identitet?

Genom att diskutera om skolan påverkar elevernas uppfattning om identitet förs vi till vad många antar är ett förutsägbart skifte av synsätt. Varje systematisk ansträngning att undervisa förutsätter ett resultat. I de samtal jag haft med folk har emellertid säkerheten mjuknat med ordflödet. Vi är medvetna om den mänskliga existensens fenomen, men vi kan inte vara säkra på att det kommer från en specifik institutionell plats. De flesta slutar med att säga något universellt: universum skapar oss eller varje liten institution hjälper till, eller vi lär oss något av allting. Hur skolan passar in i 'allting' är svårare att förklara, trots att de intervjuade vet att den finns med någonstans.

En diskussion av hur och om lesbiska och bögar förknippar skolerfarenheterna med sin förståelse av och sitt uttryck för sexualitet och identitet börjar passande nog med frågan om påverkan. (Jag betonar emellertid igen att denna artikel koncentrerar sig mest på den del av undersökningen som utforskar identitetsuppfattningar.) Till skillnad från den undersökning jag genomförde i Kanada, som visade en osäkerhet om förekomsten av och graden av skolans påverkan, var de svenskar jag intervjuade övertygade om att skolan verkligen präglar eleverna. De skilde sig åt i funderingarna på vad som räknas som bevis på präglingen.

I allmänhet gav svenskarna eftertänksamma och känslomättade intervjuer. Deras känslor hade utvecklats genom olika upptäckter i och erfarenheter av det svenska samhället. Jamie, 16, hade nyligen kommit fram till en lösning på sina

sexuella och känslomässiga intressen då han funnit det unika hos hetero- eller gaysexualiteten förbryllande och problematiskt. Camilla, 20, förklarar sig vara lesbisk av eget val. Hon kan inte finna sin nisch som feministisk, heterosexuell kvinna, men kan så, säger hon, som lesbisk kvinna. Niklas, 18, har varit oberoende i några år. Han lever i ett förhållande och har sin familjs stöd. Victoria, 21, insåg gradvis sin lesbianism när hon föreställde sig hypotetiska sexuella förhållanden med människor och fann att hon endast tänkte på kvinnor.

Camilla artikulerade kontrasten mellan sexuell attraktion och romantisk tillgivenhet. Hennes sexuella attraktion riktades till män initialt, men hennes romantiska förbindelser var med kvinnor. Allteftersom hennes feministiska synsätt klarades ut utvecklades emellertid hennes sexuella respons till kvinnor. Hon bestämde sig för att hon inte ville ha heterosexuella förhållanden. Hon identifierade sig själv som lesbisk. Å andra sidan förnekade hon möjligheten av att ha en autentisk identitet. Camilla hävdar att vi alla har en multipel uppsättning identiteter. Vi har många identiteter, säger hon, men den huvudsakliga är vad vi visar eller vad vi vet när vi talar med oss själva.

Detta 'jag-berättarskap' kan få epistemologisk och ontologisk betydelse då hon utvecklar en berättelse ur identiteten inom de många ramar som ges av kvinna, feminist, lesbisk, svensk medborgare, svensk kulturbärare och heterosexuell kvinna, bara för att nämna några av de mest framträdande. Det som betonar betydelsen av detta är hennes tro att vi alla är del av varandra, att alla identiteter är del av oss, men att autenticitet, vilket antas referera till ett unikt tillstånd, inte finns hos någon av oss. Som slutsats bör vi sträva efter att lära känna vår viktigaste identitet i ett sådant tillstånd av icke-autenticitet.

I denna strävan efter en mindre storslagen, men mer intim personlig identitet, kan det som Pronger kallar paradox utgöra spörren. Men spörren aktiveras, tror jag, genom insikten i obehaget av att leva i ett mellanrum. När vi anammar en autentisk identitet och finner oss inrutade och förvridna då vi trevar oss fram efter den, kan vi upptäcka paradoxen. Om vi antar att det autentiska ligger bortom oss, eller inte ens är önskvärt, är det svårare att bli besvärad av paradoxen. Camilla sitter någonstans mellan dessa positioner. Hon valde lesbianismen, trots allt, kanske delvis för att motverka en rigid kultur som, säger hon, "knuffar oss in i heterosexualitet". Camilla tror att vi alla föds bisexuella, men 'specialiseras' då vi passerar genom kulturella filter. Denna essentialistiska idé om sexualiteten omnämndes av nästan alla jag intervjuade i Sverige, men mycket mindre frekvent av alla andra. Hon sade också att det borde betyda att man förkastade inskränkta konstruktioner av manligt och kvinnligt när man var bög eller lesbisk.

Jamie har vandrat andra vägar under sin identitetsresa, som skiljer honom från Camillas antagande att vi inte kan ha en autentisk identitet. Jamies sum-

mering av identitet förlägger personligheten och identiteten i samma kapsel. Identitet är "när du är en person och du gillar det". Vi har bara självkänndomen, säger han, men andra extrapolerar från detta kunskapen om våra identiteter. Första delen av den meningen exponerar ett tema som löper genom snart sagt alla intervjuer jag genomfört i Kanada och Europa. Folk vill omfatta eller växa in i en identitet. De vill inte kapitulera inför den.

Jamies identifikation som bisexuell har mer att göra med hans växlande känslor inför att vara gay – hans första intryck var att det var ett skämt och något äckligt, men intressant – än med att känna en kraftig attraktion till både män och kvinnor. Den spänning jag nämnde ovan mellan epistemologi och ontologi är uppenbar här. Jag upprepar att dessa kategorier inte är klart åtskilda, men använder Luther Martins betydelser, Jamie inser sitt annorlundaskap, men skulle inte kunna eller kan inte erkänna det. Annorlundaskapets epistemologi är alltför besvärande, så han säger att han är bisexuell.

Detta exempel antyder att bisexualitet kan vara ett lättare tillstånd att leva i och att leva med. Jag avser inte härmed att håna bisexualiteten som en identitet. Detta exempel ger också en antydning om den epistemologiska och ontologiska komplexiteten i att vara gay i Sverige.

Året före intervjun kom Jamie ut som bög och anslöt sig till en gay-ungdomsgrupp. Emellertid tog han tillbaka sina ord strax efter att han kommit ut och sade att han tyckte om flickor och kände sig äcklad av att ha tänkt på sig själv som bög. När han intervjuades såg han sig själv som bisexuell.

Att vara bög betyder att vara känslomässigt involverad i män och bisexualitet antyder en känslomässig böjelse för män och kvinnor, säger han. Vid en viss tidpunkt, berättade han för mig, trodde han att han var tvungen att vara heterosexuell eller bög. Nu inser han att han kan vara båda delarna, vilket inte nödvändigtvis är samma sak som att säga att han är båda. I ett dubbelt ironiskt grepp på annorlundaskap rör sig Jamie, från att vara exklusivt bög, på grund av den äcklets diskurs som han inte står ut med, till en identitet som han känner sig mer tillfreds med men som han sade var svårare att leva med än om han var helt bög eller helt heterosexuell. I ett land som Sverige, där homosexualiteten uppenbarligen normaliserats genom flera institutioner, tycks det för Jamie mindre besvärligt att vara antingen det ena eller det andra än att vara bisexuell.

Jamies medvetande om annorlundaskap omfattar invandrare. Han och andra i Sverige berättade för mig att Sverige inte är ett land där invandrare integreras lätt. Utlänningar kämpar för att få bra arbeten. Han säger: "svenskar tolererar inte avvikelser". Dessutom måste folk se svenska ut. Gaymänningar, tycker han, befinner sig i samma kategori som invandrare. Och skolan, säger Jamie, är det ställe vi lär oss normalitet och fördelen av 'icke-avvikelse'. Skolan förmedlar samhällets syn och samhället fångar folk känslomässigt och ekonomiskt. Härav

kommer sig den ideologiska och ekonomiska marginaliseringen av invandrare. Och eftersom bögar och lesbiska i vissa avseenden är 'andra' är de också marginaliserade, även i ett land där det knappast förekommer våld mot dem.

Jamies bredare genusuppfattning ger en annorlunda status och plats för lesbiska jämfört med bögar. Lesbiska är mer accepterade i ett mansdominerat samhälle, tror han, på grund av pornografin. Folk (med vilket jag antar att han huvudsakligen menar heterosexuella män) misstolkar lesbiska. De tror att kvinnor behöver män och det är vad pornografin kommunicerar. Kvinnor som inte vill ha män är något obegripligt. Män, speciellt bögar, har penisar och håll och kan göra allt. Följaktligen utgör de en betydande social utmaning. När han tänker så förbinder Jamie manlighet med heterosexistisk manlighet. Som män är de alla insvepta i samma genuskonvolut, men i manlighetshierarkin är den förre nedvärderad. Penisar ger status till alla män, men bögar står för den paradox Pronger beskrivit.

Niklas är en kontrast till Jamie, då han har en stark känsla av ett sexuellt jag. Han visste säkert att han var bög vid 14 års ålder efter att ha "kommit fram till det när jag var 13 ... jag har alltid varit rätt stark, så jag behövde inte förneka det." Med början vid 17 års ålder berättade han för sin familj och sina skolkamrater att han var bög. Han förväntade sig ett anständigt bemötande av andra och fick det från de flesta. Detta var emellertid inte något man kunde förvänta sig för alla sexuella identiteter. Transvestiter och andra var en helt annan sak. Liksom transsexuella.

Så länge dessa människor [transsexuella] inte är farliga för andra människor ... inte är farliga för samhället, som nazister eller så, för jag kan inte acceptera nazister, eftersom de hotar invandrare och homosexuella, och är ett hot mot demokratin och samhället. Ett bra exempel är transvestiter. Jag skulle aldrig klä mig som en kvinna, men jag accepterar dem. De har rätt att göra vad de vill utan att bli dömda eller kritiserade av andra människor.

Niklas hyser inte denna åsikt som medveten kritik. Den platsar i en syn på ömsesidiga relationer, en praktisk syn på hur man kommer överens med människor, och en försäkran om mänskliga rättigheter. Transvestiter och transsexuella passas emellertid inte så lätt in. Niklas modifierade sitt påstående. Även om ett samhälle bör omvärdera sina värderingar då och då behöver vi samtidigt gränser för vad som kan accepteras.

För vissa människor är det tabu, inte så många är öppna med att de är transvestiter och om du inte känner en transvestit blir du inte kvitt sina fördomar om du har några ... de är inte en del av samhället på samma sätt som bögar och lesbiska är. Jag menar inte att de inte är en del av samhället i stort, men de är inte representerade i

debatter och diskussioner som bögar. Och det är inte många som är öppna med att de är transvestiter. Det är fortfarande bortom gränsen ... det finns förstås en stor skillnad mellan homosexuella och transvestiter, då din homosexualitet är en del av ditt liv, som du alltid bär med dig, någonting du aldrig glömmet. En transvestit växlar mellan att vara man och kvinna, de har inte samma orsak att kämpa för lika rättigheter eller en förbättrad situation. För att förklara ytterligare har de förstås rätt till samma skydd som andra människor. Men det har de, om de är heterosexuella. Jag tror att tabun, inte bara sexuella, är en del av vår kultur och vårt samhälle och jag tror att de är viktiga. De har en funktion. Men vissa saker, som är tabu, borde förstås inte vara det, som homosexualitet (och jag tror inte det är det längre. Inte för mig eller det samhälle jag känner till. Men kanske fortfarande för vissa människor). Tabun är inte alltid sexuella och homosexualitet har inte bara varit ett sexuellt tabu, tror jag. För mig handlar ordet 'homosexualitet' mer om känslomässiga preferenser ... Borde vi acceptera allt som är tabu? Det finns en risk med det.

Genusnormalisering tycks fungera tillsammans med genuspolarisering så att normalisering, som Niklas ser den, komprometteras av transvestism. Transvestiter är inte en del av en pågående samhällsdebatt. De befinner sig utanför den vanliga genusdebatten då de byter från män till kvinnor. Ironiskt nog utgör ett transvestitbeteende en säker uppvisning för den 'sant' maskuline mannen, som vet att när han tar av sig kläderna tar han också av sig faran att bli avslöjad. Men för de som finner en höjdpunkt i livet i känslan att bära kvinnokläder och vars genusinriktning påverkas, finns det bara en stor risk för allmänt åtlöje. Niklas förklarade sig inte ha samma syn som andra svenskar, men i manskierarkin befinner sig transvestiter under bögar och, säkert som en aspekt av mänskligt sexuellt uttryck, bortom bögars och lesbiskas område.

Medan jag erkänner Niklas åsikt att det finns en chans för sociala förändringar på detta område, noterar jag också att transvestiter och transsexuella befäster den hierarki, som ger bögar en tillräckligt manlig plats, så att de blir begripliga för heterosexuella. I denna hierarki, åtminstone enligt vissa undersökningsdeltagare, förblir kvinnor underordnade och ju mer seriösa mäns transvestitframställningar av kvinnor blir, ju allvarligare utmanar de traditionella genusvärderingar.

Även om möjligheten att leva som bög inte bekymrade honom själv, var Niklas orolig för hur det skulle bli vid hans eventuella avslöjande inför vänner och familj. Svenska tidningar hade artiklar om hur det var att vara bög och att komma ut. Och en representant från RFSL talade i hans klass. Trots att han inte var besvärad av sina homosexuella böjelser minns Niklas sina känslor den dagen.

Jag tror att när man är så ung och innan man kommer ut, så försöker man verkligen att dölja det. Jag kände att jag inte ville säga något positivt om bögar för vad skulle folk då tro. Men jag ville inte säga något negativt heller för då kunde folk tro att; han kan inte var bög och på något sätt ville jag få dem att förstå att jag var homosexuell.

Även i ett samhälle som Sverige, som ser sig självt som sexuellt frigjort och kulturliberalt, skapar identitets- och identifikationspolitiken besvärande attityder, som bögar och lesbiska måste ta sig igenom.

Hur passar identitet in i Niklas bredare syn på manlighet och genus och på det svenska samhället? Hur den svenska tystlåtenheten än är, så är det ett samhälle i vilket han kan identifiera sig som bög och försöka förena det med en mer omfattande identitetsuppfattning.

Jag tror att identiteten är allt du är. Dina erfarenheter, minnen, etik, kultur, bakgrund och allt som du lärt och sett i livet. Men det är också nationell identitet, känslomässig och sexuell identitet och politisk identitet ... men kanske det inte är rätt bild av din identitet, det är något falskt du bygger upp då du inte kan förstå dig själv på rätt sätt, vilket kanske andra människor ser.

Självkännedom som härletts ur erfarenheter och en allmän kunskap om världen tvingar fram identiteten. Kommer dessa alls från skolan? Inte helt, säger Niklas.

Det är inte skolan själv som jag ansluter mig till. Det är allt som skolan innebär. Dina vänner, lärarna, vad du lär dig etc. Allting som påverkar mig eller ger mig någonting berör min identitet ... Jag har utvecklat mig själv och min identitet genom skolan och genom vänner.

Mairtin Mac an Ghaill skriver om olika manligheter, vilka polariseras kring aspekter av skolgången, som varande en del av dess organisation och dess sociala uppdrag, och externt för dess kultur (1994). Han skriver om uppdelningar baserade på genus, genusroller, skolschemats ämnen, personlig ambition, samhällelig klassbakgrund, sexualitet, skolämnespolitik, så som den bestäms av regering och skolans praxis och ras. Han visar hur eleverna formas av skolerfarenheten väsentligen utan att eleverna själva bestämmer. Lesbiska och bögar finner att man struntar i dem även i skolor som behandlar dem humant, men som är angelägna att normalisera homosexualiteten. Ibland hamnar emellertid eleverna i program med en hög andel icke-heterosexuella. Närhelst detta inträffar kan relationer uppstå, som stör kursplanen. Det sätt som skolan formar eleverna förändras inte. Men i varje given skola utgör dessa förbindelser en alternativ närvaro. Victoria, 21 år, hade en sådan erfarenhet.

Hon fanns i en klass för skådespelar- och dansstuderande. Omkring hälften av de 30 eleverna var bisexuella eller gay. Skolan själv var, som bäst, likgiltig inför dem. Det fanns vissa elever som visade en viss fientlighet, men ingenting Victoria inte kunde klara av. Mer intressant var den tystnad som skapades runt dem.

De flesta lätsades som om de inte ens kände till oss, att de inte förstod. Jag menar, vi gick praktiskt taget omkring med skyltar ... som sade att vi var gay. Vi var glada för det ... De förstod inte. Jag menar, du kunde gå omkring och tala med en vän om problem med din flickvän, pojkvän, vad som helst och folk som stod bredvid dig kunde sedan komma sex månader senare och säga att jag hörde du har en flickvän eller pojkvän ... och det var som om de inte hörde vad vi sade. Men det fanns vissa program där de var mycket homofobiska ... det var som om gaydelen av oss inte existerade i skolan över huvud taget.

Kanske kan inte elever i mitten av tonåren tala avspänt med någon om sex, så de lyssnar men låtsas att de inte gör det. Om Victoria hade läst Prongers verk, hade hon då kunnat se en antydning till paradox? Jag tvivlar på att det bara är skillnaden mellan en själv och andra som utlöser känslan av paradox. Ironi och medvetenhet om makten i samhället, som tvingar de mindre mäktiga att reagera ironiskt i stället för rakt på sak, tänder medvetenheten om paradoxen. Det finns ingen uppenbar genusmyt som rubbats av hennes skolerfarenhet. Men där finns genomsådande.

... när vi gjorde vår slutproduktion på teatern, fanns det en tjej i min grupp, som satt tillsammans med mig en gång, vi hade ett möte om produktionen, när en vän till mig ... satte sig ned vid bordet och frågade mig om min dåvarande flickvän. Och ... så talade han om sin pojkvän ... Jag var övertygad om att den andra tjejen redan visste ... hon sade ingenting, så jag gissade ... att hon inte brydde sig. Men hon kom fram till mig 2-3 månader senare och sade "vet du vad, jag har hört rykten om att du har en flickvän". Så hon hade inte lyssnat alls till vårt samtal.

Jag frågade Victoria om detta kunde ha varit hennes sätt att erkänna Victoria som lesbisk utan att låtsas att hon redan hade hört det tidigare samtalet. För tillfället att tala om det kanske hade försvunnit, men att säga det då hon gjorde det, utgjorde det tillfälle hon ville låta Victoria förstå att hon visste att hon var lesbisk. Victoria gick med på att detta var en förklaring, men hon uttryckte sedan, indirekt, en djupare synpunkt på det svenska samhället.

Men många människor är mycket rädda för sina egna reaktioner på homosexualitet, så att i stället för att konfronteras med sin rädsla, eller vad det nu kan vara, så är det lättare för dem att bara sluta öronen och ... säga "åh, jag förstod inte, jag lyssnade inte, jag visste inte". För då behöver de inte besvara sina egna eventuella frågor ... i Sverige är det ett slags trend att vara så öppen som möjligt, att inte ha några fördomar om någon. Men, jag menar, folk har fördomar. Jag har det om många grupper av människor. Men det är en sådan synd att ha dem över huvud taget, att folk går omkring och säger "Jag är inte någon rasist, men" och sedan kommer en fruktansvärd fördom om svarta och alla. Men det är på sätt och vis så att man förväntas vara öppen och om du känner att du inte kan vara ... så öppen som alla tror att du är, så kopplar du bara av det, du hör inte, du ser inte, du förstår ingenting av nånting. För det är mycket lättare, för då behöver du inte förklara dig. Och det är rätt vanligt när man betraktar sådant som inte är normalt så att säga.

Detta avsnitt innebär en kraftfull kritik av utbildningen i det nutida samhället (inte bara i Sverige) och visar hur normalitetsdiskursen kväver den slags diskussion och det slags möte, som kan bryta ner fördomar och låta folk utveckla trygga liv.

Victoria upptäcker också normalitetsdiskursen hos homosexuella män och noterar likheter med den icke-homosexuella befolkningen.

Jag känner bögar som har starka fördomar mot lesbiska. Många homosexuella människor har fördomar och ... ser ner på bisexuella. Några lesbiska som jag har ... känt eller lyssnat på har fördomar om bögar. Många homosexuella har fördomar om svarta invandrare ... jag känner många bögar och jag räknar oss på sätt och vis till samma sort ... vi tillhör samma minoritet ... vi har till största delen samma rättigheter, och det är till största delen samma saker vi inte kan göra och vi är utsatta ... vi är sårbara på samma sätt ... det är okej att vara lesbisk så länge som du inte visar det på något sätt. Så länge du fortfarande klär dig kvinnligt, om du fortfarande kan säga om en man på gatan att han är attraktiv, om du inte begränsar de attraktiva människorna till kvinnor ... om du är lesbisk så är du egendomlig, du är konstig, du är någon som inte kommer från denna planeten ... och om du är det minsta maskulin ... så är det något dåligt ... Jag är okej som person så länge jag inte visar ... att jag har en sexualitet som riktar sig mot andra kvinnor.

Victoria sade att 80% av de bögar hon kände hade dessa åsikter. Lesbiskas konstighet är det väsentliga i det maskulina patriarkatet, då maskuliniteten bevaras i kraft av vad kvinnor gör och är; men för de bögar Victoria känner, mindre av vad dessa gör och är.

[D]e behandlar lesbiska på många sätt så som heterosexuella män behandlar heterosexuella kvinnor ... det innebär; nåja, du är okej, men vi är bättre än du. Och bögar vet att de ofta är mer accepterade av heterosexuella än lesbiska och de är benägna att dra fördel av detta i sin attityd mot lesbiska.

Bögar kan bryta mot uppfattningar om och betoningen på genus och maskulinitet, men de räknas fortfarande som män, särskilt om de inte är feminina.

Även om Victoria inte fullföljde någon allmän utforskning av fördomsfulla attityder, så tror jag att det är rimligt att säga att de är nära förbundna med, eller helt avhängiga av, att man delar in folk i gruppmedlemmar och 'andra'. Och genom denna delning erhåller vi, delvis, vår känsla för kulturell inordning och våra identiteter. Victoria använde inte ordet 'lesbisk' förrän hon flyttade till Göteborg och såg homosexuella som höll varandra i handen offentligt. Sedan blev det möjligt för henne att gradvis använda 'lesbisk' både som substantiv och som beteckning. När vårt samtal rörde sig mot identitetens bredare omfattning började Victoria med några lösa beskrivningar.

Jag tror att identitet är det mesta som har med dig att göra ... [det] har, tror jag mycket att göra med din moral, dina fördomar är en del av din identitet också, för det berättar mycket om en människa ... identitet är vad som är kvar när du är alldeles ensam i världen ... du är liksom isolerad, så att du bara har dig själv att tänka på, att ansvara för. Så det är på sätt och vis inte din själ, men din, kärnan i din själ, den lilla biten djupast inne.

Identitet är här inte något som man ger efter för, som några i denna undersökning var rädda för att de skulle tvingas göra. Om vi avskiljer från våra liv allt det som är anpassning, bekvämlighet eller resignation; när vi ensamma står ansikte mot ansikte med oss själva, det som då är kvar är vilka vi är. Det är mer än att vara skild från världen. Victoria kan emellertid inte komma undan begränsningen i och möjligheten av både epistemologi och ontologi, så som exemplifieras i följande citat av henne.

Jag tror att det är bäst om du inte har en komplett identitet under hela ditt liv ... om jag liksom gör min identitet fullständig, så skulle det också betyda att jag inte för in nya idéer, nya människor, nya känslor, nya värderingar ... Men ... jag tror inte vi kan vara öppna för allt och alla, för då skulle vi liksom förlora oss själva ... jag har lärt mig att vara lesbisk gör mig till outsider vad som än sker ... så jag har en tendens att starkt skydda det jag har, det jag är, vännerna jag har, de jag älskar, min familj, allt. För jag vill inte ställa mig mer utanför samhället än jag redan är. Jag vill inte bli ensam på grund av min sexualitet, de jag kommer att bli kär i eller tillbringa mitt liv med.

Identiteten som en lugnande närvaro, så som hon värtaligt förklarar det, även om den inte alltid är fullt märkbar, återspeglar vad många andra i denna undersökning har sagt.

Slutet på sagan

Epistemologi och ontologi är inte bara erfarenhetsområden som människor går igenom. De är samhällets officiella kommentarer. Att inte kunna benämna sig själv som lesbisk, gay, transsexuell eller något annat, har sin inverkan. Att värdera sin maskulinitet eller femininitet så att man placerar sig själv eller sin grupp högre på en genusskala och att avskilja sig själv på ett positivt sätt från det som är tabu är ett annat exempel. Vi har inte bara att förstå vilka vi själva är, utan snarare att förstå att vem och vad jag är, är ett sätt att bli en del av världen och att kunna förändra den.

Identiteter är våra vimplar och vi viker ihop dem eller paraderar med dem i enlighet med de möjligheter som finns i våra kulturer. Skolan framkallar vår känslighet och vårt biggotteri; den skapar antaganden om universums funktionsätt och begränsningar hos eleverna. Vad som helst i samhället som är avsett att skapa sätt att tänka och skapa värderingsramar är en del av tekniken att ut-

veckla, inte bara kunskapens vägvisare, utan också förståelsen av vad det innebär att vara kunnig.

Det är inte alltid lätt att placera oss i världen som medvetna varelser och de svenska bidragen till denna undersökning antyder att deras ansträngningar kompliceras av en stark, normaliserande ideologi.

(Översättning Jan Magnusson)

Referenser

- Andersson, Bengt-Erik: "The contradictory school - A Swedish example". *Studies on youth and schooling in Sweden*, Britta Jonsson (ed.), 19-39, Stockholm 1995.
- Connell, Robert W.: *Gender and Power*, Stanford 1987.
- Lindblad, Sverker, Prieto, Hector, "On youth, life projects and experiences of schooling", *Studies on youth and schooling in Sweden*, Britta Jonsson (ed.), 41-57, Stockholm 1995.
- Mac an Ghaill, Mairtin: *The making of men*, Buckingham 1994.
- Probyn, Elspeth: *Sexing the self*, New York 1993.
- Pronger, Brian: *The arena of masculinity*, Toronto 1992.
- Randall, William Lowell: *The stories we are. An essay on self-creation*, Toronto 1995.
- Rosen, Ann-Sofie: "Life projects in adolescence and personality development", *Studies on youth and schooling in Sweden*, Britta Jonsson (ed.), 77-87, Stockholm 1995.

Summary

This paper is a preliminary discussion of interviews held in Sweden (and the Netherlands) in the winter of 1988. Swedish respondents were between 15 and 23 years of age. The research extended an earlier study in Canada, that explored whether young lesbians and gays associate school experience with their understanding and expression of sexual identity. From this line of questioning came ideas about school influence, identity, self-knowledge and Swedish society and how the people interviewed are summoned to the world epistemologically and ontologically. Schools were seen as influential in student's lives. But generalizations about Swedish society were frequently stated. The several interviews mentioned in this paper testify to the power of normalization and gender discourse in Sweden.

Alan Segal är medlem av fakulteten vid Grande Prairie Regional College, Department of Arts, Education, and Commerce i Alberta, Canada. En tid under vintern 1998 var han gästforskare på Sociologiska institutionen vid Göteborgs universitet. Han genomförde senare en liknande forskning vid Gay and Lesbian office, på institutionen för sociologi vid Amsterdams universitet.

Segal@gprc.ab.ca